

UOT 7808.801.81

Ruziyə QULIYEVA

Filologiya üzrə fəlsəfə doktoru,
AMEA Gəncə Bölməsi Humanitar
Tədqiqatlar İnstitutu
ruziya.zaman.55@bk.ru

ƏSSAR TƏBRİZİNİN “MEHR VƏ MÜŞTƏRİ” MƏSNƏVİSİNDƏ HUMANİST İDEYALAR, ESTETİK VƏ ELMİ-FƏLSƏFİ GÖRÜŞLƏR

Açar sözlər: Azərbaycan ədəbiyyatı, epik şeir, məsnəvi, Əssar Təbrizi, Mehr və Müştəri, ənənəvi başlıqlar, haşiyələr

Keywords: Azerbaijani literature, epic poem, masnavi, Assar Tabrizi, Mehr and Mushtary, traditional titles, poetic edges

Ключевые слова: Азербайджанская литература, эпический стих, месневи, Ассар Тебризи, Мехр и Муштери, традиционные заглавия, поэтические грани

Giriş. Nizami Gəncəvi ədəbi məktəbinin layiqli davamçılarından olan və Nizami sənətinə yüksək ehtiramla yanaşan Əssar Təbrizi Təbriz şəhərində dünyaya göz açmışdır. Təvəllüd tarixi dəqiq məlum olmasa da, həyatı və sənəti haqqında mənbələrdə müəyyən məlumatlara rast gəlmək mümkündür. Məhəmmədli Təbriyətin “Dənisməndani-Azərbaycan” kitabında onun adı Əssar Mövlana Şəmsəddin Hacı Məhəmməd Təbrizi kimi verilir. Qəzəllərinin bir qismini “Məhəmməd” təxəllüsü ilə yazan Əssar Təbrizi öz dövrünün məşhur alimlərindən olmuş, riyaziyyat, astronomiya, rəml və üstürlab elmlərini mükəmməl öyrənmişdir [7, s.133-134].

Şairin həyat və yaradıcılığı haqqında qiymətli elmi məlumatlar verən F.Köçərli onun sufi təriqəti ilə bağlılığını da qeyd etmişdir [3, s.134].

Əssar Təbrizinin “Mehr və Müştəri” məsnəvisində humanist ideyalar və ilahi eşq. “Mehr və Müştəri” poeması özündən əvvəl yazılmış klassik məsnəvilərdə olduğu kimi, “Allahın tərifı haqqında”, “Məhəmməd peyğəmbərin tərifı”, “Peyğəmbərin meracı haqqında”, “Ərşin yaranma səbəbi” kimi ənənəvi müqəddimələrlə başlanır.

“Allahın tərifı haqqında” adlanan müqəddimədə Əssar Təbrizi ilahi eşqin fəlsəfi mahiyyətini açıqlamağa çalışır və göstərir ki, Kainatı yaradan, ulduzları hərəkətə gətirən, onlar arasında məhəbbət adlanan cazibə qüvvəsini xəlv edən Allahdır. Onun iradəsi və hökmü olmadan səyyarələr hərəkət edə bilməz:

O, məhəbbət aləmində hər bir sözün başıdır,
Onun adı pak sevginin üzüyünün qaşığıdır.
Ulduzların çöhrəsinə dağ basmışdır əsəri,

Həsətilə qəmə batmış parlaq Mehrü-Müşəri.
Göylər vəcdə gələr onu yad etdikcə hər zaman,
Səyyarələr fələklərdə şövqü ilə sərgərdan [2, s.9].

Əssar Təbrizi poemasını Allahın adı ilə başlayır və göstərir ki, harada Allahın adı varsa, o yerdə ilahi eşq, ilahi məhəbbət var. Çünki yaranışın əlifbası Allahın adıyla başlanır. Fələklər Onun vüsəlinə çatmaq üçün dövr edir. Mələklər isə Onun camalını görmək üçün seyrə çıxır. Aşıqların ahından “Ay xırmanı” alışıb-yanır. Yer Onun önündə səcdə edir. Hava “Ondan pay almaqçın” hərəkət edir. Günəşə hərarət verən Onun sevdasıdır. Tanrı kəlamı isə hər şeydən qüdrətlidir, daşın belə könlünü rəhmə gətirir:

Vüsəlinə çatmaq üçün dolanmaqda fələklər,
Cəmalının həvəsiylə seyrə çıxır mələklər.
Səhər-səhər Ona aşiq olanların ahından
Odlanaraq alovlanır Ay xırmanı anbaan.
Yer, önündə diz çökərək səcdə edib dayanar,
Həva ondan pay almaqçın dövrəsində dolanar.
Sevdasında Günəşin də başında var hərarət,
Kəlamından daşın qəlbi yumuşalar, nəhayət [2, s.9].

Allahın ən gözəl adlarından biri və sifati-sübutiyyənin (Allaha məxsus sifətlərin) birinci maddəsi Qadirdir. Yəni Allah qüdrət sahibidir. Onun hüsnünü tərif etməyə hikmətin belə gücü çatmaz. Aşiq də, məşuq da özüdür. İlahi sirlərə isə insan ağılı yol tapa bilməz. Xəlv etdiklərinə sevinc bəxş edən Özüdür:

Hüsnün tərif etmək üçün sözü çatmaz hikmətin,
Aşiq özü, məşuq özü, budur sirri qüdrətin.
Onu yada salan zaman gülər qəmli könüllər,
O olmazsa, bütün aləm boş, əfsanə görünər [2, s.10].

Əssar Təbrizi ilahi eşqi hər şeydən üstün tutaraq Tanrıya sığınır, məhəbbətsiz yaşamağı mənasız sayır:

İlahi, öz eşqinlə qəlbimə ver qüvvə, can,
Məhəbbətsiz bu ürəyim qoy vurmasın bircə an [2, s.10].

Şair göstərir ki, insan yalnız öz varlığını unudan zaman əbədiyyət zəncirinə qoşulur. Sanki zərrə ümmana qovuşur. İlahi eşqin içərisində əriyənlər isə məhv olmur, əksinə, ölməzlik qazanır:

Həvan ilə unutmuşam varlığımı büsbütün,
Ya da sanki yox olmuşam mən anadan olan gün.
Məhəbbətin dənizində elə batıb boğuldum,
Bircə anda gözlənmədən eşqin içrə yox oldum [2, s.13].

Klassik məsnəvilərdə olduğu kimi, “Mehr və Müştəri” poemasında da müəllif əsərin yazılma səbəbini açıqlayır. Şair göstərir ki, yer üzündə hakimiyyət nadanların əlindədir. İnsanlar elmdən, maarifdən üz döndərmiş, hamı cəhalət içindədir. Alimlər, fəzilət sahibləri əziyyət içində məhv olur, yedikləri “ürək qanı”, içdikləri göz yaşdır:

Ağılları zail edir bu zamanə, bu dövrən,
Cəhalətdir indi bizim yer üzündə hökmran.
Üz döndərmiş məarifdən sanki bütün insanlar,
Həyatı bir oyunağa çevirmişlər nadanlar.
Alim, fəzilət bu dünyada çəkər min cür əziyyət,
Qidaları ürək qanı, göz yaşından ibarət [2, s.16-17].

Əssar Təbrizi “şeyrin xiridarı” olmadığından yana-yana söz açaraq şairlərin halına acıyır və onları bədbəxt adlandırır:

Xüsusilə şeyrə yoxdur bu cahanda etibar,
Yoxdur belə mətə üçün dövrümüzdə xiridar.
Əzəl gündən şairləri bədbəxt etmiş bu fələk,
Alışır, odlanırlar məclislərdə şamlar tək [2, s.7].

Ülvi məhəbbəti, ilahi eşqi hər şeydən yüksək tutan dahi şair Nizami Gəncəvi kimi, Əssar Təbrizi də şəhvət hissini heyvani hiss adlandıraraq öz fikrini belə ifadə edir:

Eşq odur ki, ariflərin nəzərində solmasın,
Ortaqlıqda heyvan kimi şəhvət hissi olmasın.
Öz sözüylə könüllərə açar saldı Nizami,
Ona baxıb çox şairlər eşqi tutdu girami [2, s.25].

Şair göstərir ki, şəhvət ruhu əzir, “ədaləti məhv edir”. Şəhvət olan yerdə ülviliyətdən söz açmaq, onu duymaq mümkün deyil. Çünki ülvi, təmiz eşq ruhun kamilliyinə, şəhvət isə cahilliyə, rəzalətə aparan yoldur:

Şəhvət ruhu yerə çırpır, ədaləti məhv edər,
Ülviyyəti duymaq olmaz bir kimsəyə müyəssər [2, s.25].

Dünya evi maddidir, ona can verən məhəbbətdir. Fələyin topunu vuran çövkən isə eşqdır. Şair burada eşqi fələklərdən də üstün sayır:

Cahana bax, cisimdir o, məhəbbət ona candır,
Fələk topdur, eşqin hökmü onu vuran çövkandır [2, s.25].

Əssar Təbrizinin estetik və elmi-fəlsəfi görüşləri. “Mehr və Müştəri” məsnəvisində olan haşiyələrdə Əssar Təbrizi elmə yüksək qiymət verir və onu abi-həyat adlandırır. Şair göstərir ki, elm adlı nemətdən zərrə qədər pay alanlar heç zaman cəhalət içərisində yaşamaz. Bütün elmlərin içərisində məntiq və hikmətə xüsusi önəm verən Əssar Təbrizi bu iki elmi gizli sirlərin açarı hesab edir. Çünki məntiq və hikmət uca Tanrının Öz elmidir. Bu elmləri öyrənmədən heç bir elmin fəlsəfəsini açmaq, gizli məqamları duymaq mümkün deyil:

Elmin özü sirlə dolu sonsuz bir Kainatdır,
Diqqət etsək, elmi-əməl əsl abi-həyatdır.

Hər kəsin ki bu nemətdən bir azacıq payı var,
O bilir ki, cəhl ağacı heç bir zaman verməz bar.
Belə dedi hikmətlərdən xəbər verən bir fəzil:
“Məntiq ilə hikmət öyrən, hər bir gizli sirri bil” [2, s.34].

Əssar Təbrizi öz dövrünün bütün elmlərinə dərinlən bələd olmuş, “Mehr və Müştəri” məsnəvisini də elmi əsaslara istinad etməklə yaratmış və ənənəvi dastanlardan fərqli olaraq, hadisələri aşiq və məşuqənin məhəbbəti üzərində deyil, iki oğlanın, iki dostun pak və ülvi hissləri üzərində qurmuşdur. Bu səbəbdən də əsərdəki obrazların adları səma cisimlərindən götürülmüşdür: Mehr – Günəş, Müştəri – Yupiter, Nahid – Venera, Zöhrə, Keyvan – Saturn, Zühəl, Bəhram – Mars, Bədr – Ay, Əsəd – Şir bürcü və s.

Astrologiya elmindən məlumdur ki, Günəş və onun ətrafında hərəkət edən səma cisimləri Günəş sistemini əmələ gətirir. Günəş sisteminə daxil olan səkkiz planet həm öz oxu ətrafında, həm də Günəşin ətrafında fırlanır.

Günəş sisteminə daxil olan və onlardan kənarda mövcud olan bütün səma cisimlərinin hərəkəti ümumdünya cazibə qanunu əsasında qurulmuşdur. Dahi şairimiz Nizami Gəncəvi eşqin fəlsəfəsini açıqlayarkən onu cazibə qüvvəsi adlandırır:

Kainatda hər şey cəzbə bağlıdır,
Filosoflar onu eşq adlandırırlar [4, s.5].

Buradan belə bir qənaət hasil olur ki, bütövlükdə Kainat eşq üzərində qərar tutur. Məhz bu səbəbdən də Kainatı və onun tərkib hissəsi olan dünyamızı eşq, məhəbbət, yəni ilahi cəzbətmə qüvvəsi idarə edir.

Miladın II əsrində yaşamış qədim yunan alimi Klavdi Ptolomeyin yaratdığı geosentrik nəzəriyyəyə görə insanlar uzun müddət Yeri Kainatın mərkəzi hesab etmişlər. Həmin nəzəriyyəyə görə, Günəş, Ay və başqa planetlər, ulduzlar Yerin ətrafına dolanırlar.

Qərbi dünyasında ilk dəfə bu nəzəriyyənin doğru olmadığını sübuta yetirən N.Kopernik olmuşdur. XV əsrin sonu – XVI əsrin əvvəllərində yaşamış Kopernik geosentrik nəzəriyyəni alt-üst edərək Kainatın quruluşu haqqında yeni nəzəriyyə – heliosentrik nəzəriyyə irəli sürdü və özünün tərtib etdiyi səma cisimlərinin hərəkət cədvəli vasitəsilə sübuta yetirdi ki, Kainatın mərkəzi Yer deyil, ondan daha böyük olan Günəş planetidir.

Əssar Təbrizi isə “Mehr və Müştəri” məsnəvisində Koperniki iki yüz il qabaqlayaraq planetlərin hərəkət cədvəlini və Günəş sisteminə daxil olan planetlərin Günəşə qədər olan məsafəsini, Günəşin Günəş sisteminə daxil olan planetlərin mərkəzində dayandığını bədii şəkildə təsvir etmişdir.

Ədəbiyyatşünas alimlərdən M.Sultanov, R.Azadə, Q.Cahani Əssar Təbrizinin heliosentrik sistem nəzəriyyəsinin tərəfdarı olduğunu söyləsələr də, onlardan fərqli olaraq, X.Yusifli bu fikri qəbul etməyərək şairin geosentrik sistem nəzəriyyəsi tərəfdarı olduğunu sübut etməyə çalışır. Onun fikrincə, “Mehr və Müştəri” məsnəvisində “Yer planetini təmsil edən və Mehrin ətrafında fırlanan planet yoxdur. Əksinə, Mehr bütün başqa planetlərlə bərabər Yerin başına dolanırlar” [6, s.305].

Bir mühüm cəhəti qeyd etməliyəm ki, hadisələrin Yerdə cərəyan etməsi hələ planetlərin Yerin başına dolanması deyil. Bu, bir bədii vasitədir. Yerlə bağlı adların olmasına gəldikdə isə, əsərdəki Səba, Cövhər, Mehrab, Şapur adları yerlə bağlıdır. Bütün hadisələr Yerdə cərəyan etsə də, əsərdəki mərkəzi surət Mehrdir. Müştəri də daxil olmaqla, bütün surətlər Mehrin başına dolanırlar. Əssar Təbrizi də Günəş sistemi və həmin sistemə daxil olan planet və ulduzlar haqqında mükəmməl məlumat və elmi biliklərə malik olduğundan əsəri “Mehr və Müştəri” adlandırmışdır.

Poemanın əsas qəhrəmanları Mehr və Müştəri adlı iki dostdur. Onları bir-birinə bağlayan ilahi məhəbbətdir. Hər ikisi nurani qocanın verdiyi fətirdən yaranmışdır. Deməli, hər ikisi insan cildində yaşasa da, səmavi varlıqlarla ilişgildir. Lakin Mehr Müştəridən daha fəal və hərəkətlidir. Çünki Günəş planetlərin hərəkət cədvəlində mərkəzdə dayanır. Mehrin dünya həyatı ilə bağlılığı güclüdür. O, Qaraxanın ordusu ilə vuruşaraq qalib gəlir və onu əsir tutur.

“Mehr və Müştəri” məsnəvisində hadisələr xeyir və şərin mübarizəsi fonunda təsvir olunur. Əsərdəki haşiyələrdə xeyirxahlıq, yaxşı əməllər təbliğ olunur. Şair düşməndə də yaxşılıq etməyi məsləhət görür:

Yaxşı adam yaxşılıqdan əl çəkməz heç bir zaman,
Şəkər daim şirin olan, qızılgülşə ərğəvan.
Xeyirxahlıq bu aləmə pis əməllər gətirməz,
Dadlı xurma ağacları acı badam yetirməz.
Məsəl vardır: “Yaxşı adam daim yaxşılıq edər”,
Bacardıqca yaxşılıq et, sənə dəysə də zərər.
Gəl Əssardan saxla, dostum, bu sözləri yadigar,
Düşməyə də yaxşılıq et, olsun sənə minnətdar [6, s.232].

Əssar Təbrizi öz böyük sələfi və ustadı Nizami Gəncəvi kimi utopik cəmiyyət və ideal şah obrazı yaratmış, onu zalım şahlara qarşı qoymuşdur. “Məhr və Müştəri” məsnəvisində gördüyümüz Qaraxan şər qüvvələri, Bəhram şah, Keyvan şah, Şahur şah və ən nəhayət, Məhr xeyirxah qüvvələri təmsil edir. Sonda isə xeyir şər qüvvələr üzərində qələbə çalır.

Poemada dünyanın vəfasızlığı və amansızlığı haqqında söhbət açan Əssar Təbrizi dünyanı “adamyeyən canavar” adlandıraraq belə deyir:

Dünya köhnə adamyeyən canavardır, bil, tanı,
Dişlərilə parçalamış çox pələngi, aslanı.
İki əziz gözünü də qurban versən ona sən,
Yenə ondan bir etibar, əhdə vəfa görməzsən [2, s.277].

“Kitabın sonu və öz nəfsinə xitab” bəhsində Əssar Təbrizi özünün keçdiyi həyat yoluna nəzər salır, ləyaqətsiz insanlara mədhiyyələr yazmadığını, nəfsin istəklərinə uymadığını fəxarət hissi ilə qeyd edir:

Mədhü-tərif yazmadın sən ləyaqətsiz adama,
Həqiqətə çatmaq üçün yol axtardın daima.
Qəsidələr yazdınsa da, həsr etmədin bir kəsə,
Hamını salmadın sən dar, qaranlıq məhbəsə [2, s.289].

Nizami ənənələrindən ustalıq və yaradıcılıqla bəhrələnən Əssar Təbrizi Nizami sənətini özü üçün əlçatmaz zirvə sayır, onun kimi öz vaxtını elmə, şeirə, sənətə həsr etdiyindən qürur duyur:

Öz vaxtını sərf eylədin elmə, şeirə durmadan,
Bunlar ilə qəlb aynasın təmizlədin hər zaman.
Nizamitək sən də daim çəkildin bir xəlvətə,
Təmənnasız rəvnəq verdin mənə dolu hikmətə.
Onun kimi sən də fikir mədənindən müntəzəm
Yüz xəzinə bəxş elədin xalqa müftə, müsəlləm [2, s.289].

Əssar Təbrizi “Mehr və Müştəri” məsnəvisinin sonunda əsərin tamamlandığı vaxtı əbcəd hesabı ilə belə göstərir:

Şəvval ayı “vav” ilə “dal” günü, Günəş batanda,
Hicrətdən “ha”, “mim” ilə “zal” ili keçən zamanda [2, s.292].

Əbcəd hesabı ilə hesabladıqda vav 6-ya, dal 4-ə, ha 5-ə; mim 40-a, zal 700-ə bərabərdir. Deməli, əsər şəvval ayının 10-da, hicri tarixlə 745, miladi tarixlə 1345-ci ildə tamamlanmışdır.

Nücum elmini mükəmməl bilən şair “Mehr və Müştəri” poemasının taleyini ulduzların vəziyyəti ilə müəyyənləşdirir və həmin vaxtı “xoşbəxt dəqiqə” adlandıraraq deyir:

Taleyimin gülən vəqti Ay tutub Sövr bürcünü,
Zöhrə isə Hut bürcündən göstərir öz hüsnünü.
Günəş isə Keyvan ilə Şir bürcündə həm qətar,
Ağ rəng ilə qara rəngi birləşdirmiş ruzigar.
Dol bürcündə qərar tutmuş Ütarid ilə Bəhram,
Müştəriyə Xərçəng bürcü içində tutmuş ehram.
Belə xoşbəxt dəqiqədə bitdi bu gözəl əsər,
Tamamladım bu dastanı əvvəldən sona qədər [2, s.292].

Məlum olduğu kimi, Sövr (Öküz) bürcü Zodiak bürcələrinin ikincisi, Xərçəng bürcü isə səkkizincidir. Ayın Sövr bürcünü tutması Ay ətrafında nur haləsinin yaranmasıdır. Bu zaman Ay daha parlaq və gözəl görünür, sanki şairin taleyi kimi sevinir, gülür.

Zöhrənin Hut (Balıq) bürcünə girməsi isə əsərin tamamlandığına işarədir. Çünki Hut bürcü Zodiak bürcələrinin 12-cisi, yəni sonuncusudur.

Günəş ilə Keyvanın (Saturn, Zühəl) Şir bürcündə dayanması da uğurlu saatdan xəbər verir. Qədim astroloqların təsəvvürünə görə, Günəşin rəngi qızılı, Keyvanın rəngi isə qarıdır. Bu iki planetin “həm qətar olması” gecə ilə gündüzün bir-birini əvəzləməsini, qara rəngin qızılı rəngə boyanmasını göstərir. Şir bürcünün özü də xoşbəxtlik rəmzi sayıldığına görə Günəş ilə Keyvanın Şir bürcünə girməsi uğurlu saata işarədir.

Dol (Dəlv, Dolça) bürcü 11-ci bürcdür. Ütarid firuzə rəngli, Mərrix isə qırmızıdır. Firuzə rəngli Ütarid (Merkuri) sakitlik, rahatlıq rəmzi, qırmızı rəngli Mərrix isə müharibə, qəzəb simvoludur. Ütaridlə Bəhramın Dol bürcündə olması rahatlıq, əmin-amanlıq, xoş tale və uğurlu bəxti ifadə edir.

Xərçəng (Sərətan) bürcü 4-cü bürcdür. Səndəl rəngli Müştəri isə səmanın daha yüksək mərtəbəsində qərar tutur. Xoşbəxtlik rəmzi sayılan Müştərinin Xərçəng bürcü içində “ehram tutması” “Mehr və Müştəri” məsnəvisinin uğurlu olacağını bildirir.

Əssar Təbrizi əsərin tamamlanması tarixindən daha sonra beytlərin sayı haqqında məlumat verir:

Oxuyarkən beytlərin sayın bilmək istəsən,
Deyirəm, o, ibarətdir beş min yüz iyirmidən [2, s. 292].

5120 beytdən ibarət olan “Məhr və Müştəri” əsərini Allahın adıyla başlayıb, Onun Adı ilə tamamlayan şair sonda Yaradana üz tutaraq Ondan bağışlanmasını diləyir:

Məndə nöqsan görsən, əfv et Öz lütfünlə, İlahi,
Səndən başqa bu dünyada yox Əssarın pənahı [2,s. 292].

Əsərin “Xəttə işarə” bəhsində Əssar Təbrizi taleyindən şikayətlənir. Öz bəxtini mürəkkəbə bənzədərək deyir:

Mürəkkəbtək bəxtim qara oldu fani dünyada,
Qələm kimi başüstə gəzdim, çatım murada [2, s.293].

Şair göstərmək istəyir ki, insan yalnız şükranlıq və sadəliklə murada yetə bilər. Öz xəttindən narazı olan Əssar Təbrizi özünü günahkar sayır və xəttini “çirkin”, “əyri-üyrü” adlandırır:

Belə çirkin, əyri-üyrü xətlə yazdım əsəri,
Kim olacaq xəttə görə bu əsərə müştəri?
Buna görə mən özümü bilirəm çox günahkar,
Xudavənda, ancaq Sənin kərəminə ümid var! [2, s.293]

Əsərin sonunda Tanrıya üz tutan və Ondan öz əsərinə xeyir-dua istəyən Əssar Təbrizi deyir:

Qibləgahım Sənsən mənim, ey aləmi Yaradan,
Özün qurtar bu bəndəni nəhayətsiz bəladan!
Sən vermişsən əzəl gündən mənə həyat, səadət,
Axır dəmdə dilimə ver Sən kəlməyi-şəhadət.
Sən peyğəmbər, qüdsi Quran xatirinə, ey Xuda!
İşimizi xeyrə cala yaşadığca dünyada [2, s.293].

Nəticə. “Məhr və Müştəri” məsnəvisi istər Nizami ənənələrinin yeni biçimdə təqdimi, istər astrologiya elmi ilə bağlı məsələlərin bədii həlli, istərsə də ictimai-siyasi, etik-estetik problemlərin qoyuluşu baxımından ədəbiyyat tariximizdə xüsusi bir mərhələdir.

İSTİFADƏ EDİLMİŞ ƏDƏBİYYAT:

1. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi. I cild, Bakı, 1960
2. Əssar Təbrizi. Mehr və Müştəri. Bakı: Şərq-Qərb, 2006
3. Köçərli F. Azərbaycan ədəbiyyatı, I cild, Bakı: Elm, 1978
4. Nizami Gəncəvi. Xosrov və Şirin. Bakı: Lider, 2004
5. Səfərli Ə., Yusifli X. Qədim və orta əsrlər Azərbaycan ədəbiyyatı. Bakı: Maarif, 1982
6. Səfərli Ə., Yusifli X. Azərbaycan ədəbiyyatı tarixi (Qədim və orta əsrlər). Bakı: Ozan, 2008
7. Təbiyyət M. Danişməndani-Azərbaycan. Bakı: Azərbaycan Dövlət Nəşriyyatı, 1987

Ruziya Gulieva

Humanistic ideas, aesthetic, scientific and philosophical views in a poem “Mehr and Mushtari” written by Assar Tabrizi

Summary

Assar Tabrizi, as one the successors of the literary school of great Nizami Ganjavi, in his poem “Mehr and Mushtari” told about the moral values as the commendation of the God, The Prophet, his Meraj, as well as the basis of Arsh and views about the divine love. Poet described the God as the creative force of formation of the world system, the speed of stars and the gravitational force between them. He noted that without the command of the God, different celestial bodies could not move in the world. Also he referred to the God as the “Creator”.

For that reason Assar Tabrizi mentioned that the divine love is the most sacred power. He emphasized that the question of human immortality based on this sacred love process.

The article gives information about the reasons of writing this poem “Mehr and Mushtari” as in other classic masnavis. He called the scientists and academic science as the “Vitality water”.

Рузия Кулиева

Гуманистические идеи, эстетические и научно-философские взгляды в поэме «Мехр и Муштари» Ассара Тебризи

Резюме

Ассар Тебризи, как последователь литературных традиций Низами Гянджеви в своей поэме «Мехр и Муштари» отметил такие моральные ценности как воспевание Всевышнего, Пророка, а также о мерадже пророка, основах Арша и высказал свои взгляды о божественной любви. Поэт также отмечает, что Аллах является основной творческой силой, создавшей Вселенную, гравитационную силу, небеса, звёзды и др. Без его ведома небесные тела не смогли бы двигаться. Все в мире ему подчиняется. Божественная любовь является основной силой творения. Всевышний велик. Во вселенной все является показателями его могущества. Одним из его главных названий является «Творитель». Поэтому, поэт Ассар Тебризи считает божественную любовь выше всех чувств.

Поэт настаивает на том, что человек может достичь бессмертия лишь путём овладения божественной любовью.

Как и в основных произведениях в форме месневи, в поэме «Мехр и Муштари» повествуется причина создания месневи. Поэт отмечает, что учёные, люди науки погрёбают из-за неравенства и вот поэтому он, говоря о нечестных правителях, ещё раз высоко оценивая науку, людей, занимающихся наукой, называет их «Жизненной целебной водой».